

АКЦИЗ СОЛИҒИ ҲИСОБИ ВА ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Журалов Нурулла

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

ORCID: 0009-0008-3477-7519

juralovn@gmail.com

Аннотация. Акциз солиғи фискал сиёсатда ҳал қилувчи роль ўйнайди, истеъмол шакллариغا, бозор ҳатти-ҳаракатларига ва даромадларни шакллантиришга таъсир қилади. Мақолада акциз солиғининг иқтисодий асослари, уларни ҳисоблаш методологияси ва уларнинг турли манфаатдор томонларга ва умуман иқтисодиётга таъсирини баҳолашнинг таҳлилий асослари кўриб чиқилди ва хулосалар шакллантирилди.

Калит сўзлар: солиқ, фискал, акциз, атроф-муҳит, тамаки, алкоголь

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАСЧЕТА И АНАЛИЗА АКЦИЗНОГО НАЛОГА

Джуралов Нурулла

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. Акцизный налог играет решающую роль в налогово-бюджетной политике, влияя на структуру потребления, поведение рынка и формирование доходов. В статье рассмотрены экономические основы акцизов, методика их расчета и аналитическая основа оценки их воздействия на различные заинтересованные стороны и экономику в целом и сделаны выводы.

Ключевые слова: налог, фискальный, акциз, окружающая среда, табак, алкоголь.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF EXCISE TAX CALCULATION AND ANALYSIS

Juralov Nurulla

Tashkent State University of Economics

Abstract. Excise tax plays a decisive role in fiscal policy, influencing consumption patterns, market behavior and income generation. In the article, the economic basis of excise tax, the methodology of their calculation and the analytical basis of assessing their impact on various interested parties and the economy as a whole were considered and conclusions were drawn.

Keywords: tax, fiscal, excise, environment, tobacco, alcohol

Кириш.

Акциз солиғи солиқ сиёсатининг муҳим таркибий қисми бўлиб, даромад олишдан тортиб бозорни тартибга солиш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлашгача бўлган турли мақсадларга хизмат қилади. Улар кўпинча бозордаги зарарли маҳсулотларни истеъмол қилишни тўхтатиш ёки давлат дастурларини молиялаштириш мақсадида муайян товарлар ёки фаолият учун ундирилади.

Акциз солиғини ҳисоблаш ва таҳлил қилишнинг назарий асосларини тушуниш иқтисодчилар ва манфаатдор томонлар учун самарали сиёсатни ишлаб чиқиш, уларнинг таъсирини баҳолаш ва асосланган қарорлар қабул қилиш учун зарурдир.

Акциз солиғи узоқ тарихга эга бўлиб, улар туз, алкоголь ва тамаки каби товарларга солинган қадимий цивилизацияларга бориб тақалади. Вақт ўтиши билан уларнинг қўлами ва мақсади ривожланиб борди, бу иқтисодий шароитларнинг, ижтимоий қадриятларнинг ва давлат устуворликларининг ўзгаришини акс эттиради. Бугунги кунда акциз солиғи кенг турдаги маҳсулотларга, жумладан тамаки, алкоголь, бензин, атроф-муҳитни ифлослантирувчи моддалар ва бошқаларга нисбатан қўлланилади.

Акциз солиғининг аҳамияти даромад олишдан ташқарига чиқади. Улар кўпинча кенгроқ иқтисодий, ижтимоий ва экологик мақсадларга эришиш учун сиёсат воситалари сифатида ишлатилади. Масалан, тамаки ва алкогольга солинадиган солиқлар истеъмолни камайтириш ва у билан боғлиқ соғлиқ учун харажатларни юмшатишга қаратилган бўлса, углерод чиқиндиларига солиқлар атроф-муҳитнинг ташқи таъсирини ўз ичига олади ва барқарор ривожланишни рағбатлантиради.

Адабиётлар шарҳи.

Акциз солиғини ҳисоблаш ва таҳлил қилишнинг назарий асослари кўп қиррали бўлиб, иқтисодий, ижтимоий ва хулқ-атворнинг кенгроқ ўлчовларини қамраб олиш учун оддий молиявий мулоҳазалар доирасидан ташқарига чиқади. Ушбу солиқларнинг мураккаблиги даромадларни ишлаб чиқаришни сиёсат мақсадлари ва бозор таъсири билан мувозанатлаштирадиган нозик ёндашувни талаб қилади.

Акциз солиғи ўзгаришининг чакана бензин нархларига таъсири бўйича тадқиқот стандарт иқтисодий назарияни қўллаб-қувватлайди, бу воситачиларнинг сотиб олиш ва сотиш нархларига таъсири каби нозик нарсаларни кўрсатади (Баррон ва бошқалар, 2004).

Акциз солиғининг асосий қисми истеъмолчилар ўз зиммасига олиши ҳақидаги ҳукмрон назарияга эътироз билдирилмоқда, хулосалар шуни кўрсатадики, рақобатбардош нархларда акциз солиғи ҳар доим ҳам истеъмолчиларга ўтмайди ва хусусий даромадларнинг пасайиши туфайли дефляцион таъсир кўрсатиши мумкин (Ролф, 1952).

Акциз солиғининг мантиқий асоси оддийгина даромад олишдан даромадларни тақсимлашда адолат, салбий ташқи таъсирларни ўзлаштириш ва аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш каби фискалдан ташқари мақсадларга эришишгача ривожланиди. Туркиянинг солиқ тизимини ўрганиш бутун дунёда кузатилган ўхшаш тенденцияларни акс эттиради (Аккая ва Актўғ, 2021).

Фискал ва ижтимоий мақсадларга эришиш учун назарий жозибадорлигига қарамай, акциз солиғини қўллаш истеъмол шаклларига таъсири, бозор бузилишлари ва халқаро солиққа тортиш муаммолари каби мураккабликларни очиб беради (Лаффер, 2016).

Исталмаган хатти-ҳаракатларни (масалан, тамаки, спиртли ичимликларни истеъмол қилиш) камайтириш каби ижтимоий мақсадларга эришишда акциз солиғининг самарадорлиги эмпирик далиллар билан тасдиқланган. Бироқ, иқтисодий назариянинг сиёсий ва психологик тушунчалар билан интеграциялашуви бошқа солиққа тортиш усуллари ва ижтимоий сиёсатларга нисбатан акциз солиғини синчковлик билан баҳолашни таклиф қилади (Фрей, 2002).

Америкалик иқтисодчилар акциз солиғини ҳисоблаш ва таҳлил қилишнинг назарий асослари бўйича турли нуқтаи назарларни таклиф қиладилар, улар муайян принциплар бўйича кенг қўламли келишувларни акс эттиради, шу билан бирга мунозара ва инновация соҳаларини таъкидлайди. Иқтисодчилар ўртасидаги асосий консенсус солиқлар, шу жумладан акциз солиғи иқтисодий хатти-ҳаракатлар ва бозор

натижаларига сезиларли таъсир кўрсатишини тан олишдир. Масалан, сигареталар учун солиқлар чекишни камайтириш учун ишлаб чиқилган бўлиб, солиқлар истеъмол моделларини ўзгартириши ва фаолиятни солиққа тортиладиган бозорлар томон ёки ундан узоқлаштириши мумкинлигини тан олади⁹⁸.

Бундан ташқари, хулқ-атвор иқтисодиёти соҳаси солиқ сиёсати бўйича мунозарани бойитиб, анъанавий иқтисодий моделлар жисмоний шахсларнинг солиқларга қандай муносабатда бўлишини тўлиқ акс эттира олмаслигини кўрсатди. Хулқ-атвор бўйича иқтисодчиларнинг таъкидлашича, шахслар ҳар доим ҳам оқилона ёки мукамал шахсий манфаатлар йўлида ҳаракат қилмайди ва имтиёзлардаги номувофиқликлар иқтисодий қарорларга таъсир қилиши мумкин. Ушбу тушунча хулқ-атворга оид баъзи стандарт иқтисодий тахминларга қарши чиқади ва солиқ сиёсатини ишлаб чиқишга таъсир қилади. Масалан, 401(к)с га автоматик рўйхатдан ўтиш каби пенсия жамғармаси режаларида сукутлардан фойдаланиш иштирок этиш ва жамғарма ставкаларини ошириш учун ушбу хатти-ҳаракатлар тенденцияларидан фойдаланади, бу солиқ сиёсати яхшилانган натижалар учун хулқ-атвор тушунчаларидан фойдаланиши мумкинлигини кўрсатади (William ва бошқалар, 2009).

Умуман олганда, америкалик иқтисодчилар солиққа тортишнинг хулқ-атвор ва иқтисодга кенг таъсири тўғрисида келишиб олсаларда, бу таъсирларни солиқ сиёсатига, айниқса, хулқ-атвор иқтисодиётининг инсон хулқ-атвори ҳақидаги тушунчаларини ҳисобга олган ҳолда, энг яхши тарзда қандай киритиш мумкинлиги ҳақида доимий изланишлар олиб борилмоқда. Ривожланаётган ушбу нутқ акциз солиғи сиёсатини таҳлил қилиш ва ишлаб чиқишда анъанавий иқтисодий моделларни ҳам, янги хулқ-атвор тушунчаларини ҳам ҳисобга олиш муҳимлигини таъкидлайди.

Россия ва осиелик иқтисодчилар томонидан акциз солиғини ҳисоблаш ва таҳлил қилишнинг назарий асосларини ўрганиш ушбу минтақаларда акциз солиғини тушуниш ва қўллашга ёрдам берадиган бир қанча тадқиқотларни олиб келди.

Годий ва Лесенко (2021) ўз тадқиқотида Россия империясининг Ўрта Осиё чеккаларида минтақани Россия иқтисодиётига интеграция қилиш ва унинг рентабеллигини оширишни мақсад Россия империяси давридаги спиртли ичимликлар саноати ва Марказий Осиёнинг иқтисодий интеграциясига акциз солиғининг таъсирини ўрганади.

Иадренникова (2017) Россияда носоғлом озиқ-овқат ва ичимликларга акциз солиғини жорий этишнинг мумкин бўлган таъсирини ўрганади. Тадқиқот ушбу маҳсулотларни истеъмол қилишни камайтириш орқали қўшимча даромад олиш ва аҳоли саломатлигини яхшилашнинг икки томонлама фойдасига урғу беради.

Бутун дунё бўйлаб турли солиқ тизимларида ягона солиқни жорий этишнинг тарихий ва услубий асосларини, шу жумладан Россия солиқ тизимини оптимallasштириш учун тегишли бўлиши мумкин бўлган тушунчаларни ўрганади. Ушбу тадқиқот кичик бизнес ва иқтисодий жиҳатдан қолоқ ҳудудлар учун ягона солиқнинг амалий оқибатларини ўрганади (Федосимов, 2020). Ушбу тадқиқотлар тарихий ва иқтисодий интеграция нуқтаи назаридан замонавий соғлиқни сақлаш ва фискал сиёсат масалаларигача бўлган акциз солиғи билан боғлиқ турли хил ёндашувлар ва ташвишларни таъкидлайди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Юқоридаги адабиётларни кўриб чиқиш асосида маълум бўлмоқдаки, акциз солиғи турли манфаатдор томонларга ва кенгроқ иқтисодиётга сезиларли таъсир кўрсатади. Ушбу таъсирларни таҳлил қилиш учун солиқ сиёсатининг самарадорлигини баҳолаш,

⁹⁸ <https://www.taxpolicycenter.org/briefing-book/what-do-economists-agree-and-disagree-about-effects-taxes-economic-growth>

уларнинг оқибатларини тушуниш ва асосланган қарорлар қабул қилиш учун жуда муҳимдир.

Акциз солиғи солиққа тортиладиган товарларнинг нисбий нархларини ўзгартиради, истеъмолчиларнинг танлови ва истеъмол шаклларига таъсир қилади. Нархларнинг ўзгаришига қараб истеъмолчилар ўз харидларини қай даражада тўғирлашлари талабнинг эластиклиги билан белгиланади. Эластик товарлар, масалан, асосий товарлар ёки тамаки каби моддалар, нархларнинг ўзгаришига камроқ жавоб беради, бу эса истеъмолчилар солиқнинг катта юкини кўтаришини англатади. Аксинча, эгилувчан товарлар, масалан, ҳашаматли буюмлар ёки солиққа тортиладиган маҳсулотларнинг ўрнини босувчи маҳсулотлар талабнинг сезиларли даражада пасайишига олиб келиши мумкин, бу эса солиқ тушумларининг пасайишига ва бозор улушларининг потенциал ўзгаришига олиб келади.

Акциз солиғидан таъсирланган ишлаб чиқарувчилар ишлаб чиқариш даражасини, нарх стратегиясини ёки маҳсулот таклифларини ўзгартириш орқали жавоб беришлари мумкин. Таклифнинг эгилувчанлиги ишлаб чиқарувчилар солиқ харажатларини нархларни ошириш орқали истеъмолчиларга ўтказиш даражасини белгилайди. Чекланган ишлаб чиқариш қуввати ёки ресурс чекловлари каби ноэластик бозорларда ишлаб чиқарувчилар солиқ юкининг кўпроқ қисмини ўзлаштириши мумкин, бу эса рентабеллик ёки ишлаб чиқаришнинг пасайишига олиб келади. Аксинча, эластик таъминотга эга бозорларда ишлаб чиқарувчилар солиқнинг нархлар ва етказиб бериладиган миқдорларга таъсирини юмшатиб, ишлаб чиқариш даражасини осонроқ созлашлари мумкин.

Юрисдикциялар ўртасидаги акциз солиғи бўйича фарқлар трансчегаравий харидлар ва контрабанда учун рағбатлантиришни келтириб чиқариши, солиқ сиёсатининг самарадорлигига путур етказиши ва бозор натижаларини бузиши мумкин. Бир минтақада юқори солиқ ставкалари истеъмолчиларни қўшни юрисдикцияларда арзонроқ альтернативаларни излашга олиб келиши мумкин, натижада ҳукуматлар даромадларини йўқотиши ва маҳаллий бизнеснинг узилишига олиб келади. Шунингдек, ноқонуний савдо ва контрабанда тармоқлари солиқларни тўлашдан бўйин товлаш ва қонуний бозорларни қисқартириш учун нархлардаги фарқлардан фойдаланиши мумкин, бу эса солиқ ва чегара назорати ҳаракатларига қийинчиликлар туғдиради.

Акциз солиғи давлат даромадларининг муҳим манбаи бўлиб, айниқса талаб нисбатан эластик бўлмаган товарлар учун. Аммо акциз солиғининг даромадларини ошириш салоҳияти турли омилларга, жумладан, талабнинг мослашувчанлигига, солиқ маъмуриятчилигининг самарадорлигига, бозор конъюнктурасининг ўзгаришига боғлиқ. Солиқнинг барқарорлиги солиқ тушумларининг иқтисодий фаолият ёки солиқ ставкаларининг ўзгаришига таъсирчанлигини ўлчайди. Солиқ барқарорлигини тушуниш даромадларни прогнозлаш ва бюджетни режалаштириш учун зарурдир, чунки у сиёсатчиларни турли сценарийлар бўйича акциз солиғининг кутилаётган даромади ҳақида хабардор қилади ва вақт ўтиши билан солиқ сиёсатининг барқарорлигини баҳолашга ёрдам беради.

Акциз солиғи турли ижтимоий-иқтисодий гуруҳларга фарқли таъсир кўрсатиши мумкин, бу эса муҳим тақсимот ва тенглик муаммоларини келтириб чиқаради. Ушбу таъсирларни тушуниш солиқ сиёсатининг адолатлилигини баҳолаш ва улар аҳолининг заиф қатламларига номутаносиб равишда оғирлик қилмаслигини таъминлаш учун жуда муҳимдир.

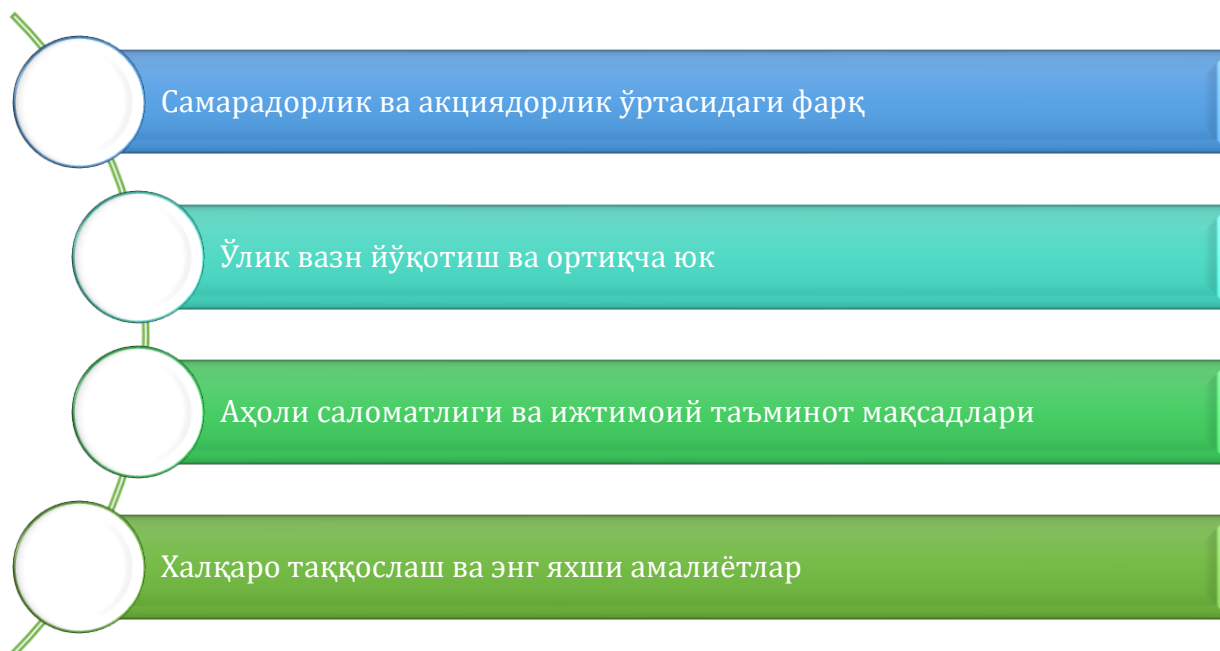
Акциз солиғи кўпинча регрессив ҳисобланади, чунки улар кам таъминланган уй-хўжаликларига уларнинг даромадларига нисбатан кўпроқ юк юклайди. Бунинг сабаби шундаки, кам таъминланган шахслар одатда ўз даромадларининг катта қисмини озиқ-овқат, ёқилғи ва коммунал хизматлар каби асосий эҳтиёжлар каби акциз солиғи тўланадиган товарларга сарфлайдилар. Бундан фарқли ўлароқ, юқори даромадли

шахслар ўзларининг истеъмол шаклларида сезиларли ўзгаришларсиз солиқ юкини ўзлаштириш қобилиятига эга бўлиши мумкин. Натижада, акциз солиғи даромадлар тенгсизлигини кучайтириши ва умумий солиқ тизимида регрессивликни келтириб чиқариши мумкин.

Акциз солиғининг тақсимланиш таъсири ижтимоий-иқтисодий гуруҳлар бўйича истеъмол шаклларига қараб ўзгаради. Масалан, тамаки ва алкогольга солиқлар ушбу маҳсулотларни юқори ставкаларда истеъмол қилиш эҳтимоли кўпроқ бўлган кам даромадли шахсларга номутаносиб равишда таъсир қилиши мумкин. Шунга ўхшаб, бензин ва транспорт ёқилғиларига солинадиган солиқлар қишлоқ ёки кам таъминланган уй хўжаликлари учун қатнов ёки транспорт учун автомобилларга таянадиган оғирроқ юк бўлиши мумкин.

Акциз солиғининг регрессив хусусиятини бартараф этиш учун ҳукуматлар кам таъминланган уй хўжаликлари учун мақсадли субсидиялар, даромад ўтказмалари ёки солиқ имтиёзлари каби компенсация механизмларини қўллашлари мумкин. Ушбу чоратadbирлар аҳолининг кам таъминланган гуруҳлари зиммасидаги номутаносиб солиқ юкини қоплаш ва ижтимоий фаровонлик мақсадларини рағбатлантиришга қаратилган. Аммо компенсация механизмларининг самарадорлиги уларнинг дизайни, мақсадли аниқлиги ва бюджет чекловларига боғлиқ.

Умуман олиб айтганда, тақсимлаш таъсири ва тенгликни ҳисобга олиш акциз солиғи сиёсатини таҳлил қилишнинг муҳим жиҳатларидир. Акциз солиғи муҳим фискал ва тартибга солувчи мақсадларга хизмат қилиши мумкин бўлсада, улар даромадларни тақсимлаш ва ижтимоий тенглик учун кутилмаган оқибатларга олиб келиши мумкин. Акциз солиғининг тақсимланиш таъсирини синчковлик билан баҳолаш ва мақсадли сиёсат аралашувини амалга ошириш орқали ҳукуматлар солиқ сиёсатининг адолатли, шаффоф ва ижтимоий масъулиятли бўлишини таъминлаши мумкин. Шу билан бирга, солиқ сиёсатини лойиҳалашда тенгликни ҳисобга олиш жамоатчилик ишончини мустаҳкамлашга, ижтимоий ҳамжиҳатликни рағбатлантиришга кенгроқ мақсадларига эришишга ёрдам беради.

1-расм. Акциз солиғи сиёсатини баҳолаш⁹⁹.

⁹⁹ Ўрганишлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

Акциз солиғи сиёсатини баҳолаш кўплаб мезонларни, жумладан, даромадларни шакллантириш, иқтисодий самарадорлик, тенгликни ҳисобга олиш, соғлиқни сақлаш натижалари ва халқаро таққослашларни ҳар томонлама баҳолашни талаб қилади. Акциз солиғи сиёсатининг турли манфаатдор томонлар ва мақсадларга таъсирини тизимли равишда таҳлил қилиш орқали сиёсатчилар далилларга асосланган қарорлар қабул қилишлари, солиқ лойиҳаларини такомиллаштиришлари ва натижаларини оптималлаштиришлари мумкин. Чунки доимий мониторинг ва баҳолаш солиқ сиёсатини ўзгарувчан иқтисодий шароитларга, пайдо бўлаётган муаммоларга ва ривожланаётган жамият имтиёзларига мослаштириш учун муҳим аҳамиятга эга.

Акциз солиғи сиёсати кўпинча иқтисодий самарадорлик ва капитални ҳисобга олиш ўртасидаги ўзаро келишувни ўз ичига олади. Самарадорлик солиқларнинг иқтисодий хатти-ҳаракатларга минимал бузилишлар билан даромадларни ошириш қобилиятини англатади, тенглик эса турли даромад гуруҳлари бўйича солиқ юklarини тақсимлашда адолатга тегишли. Акциз солиғи самарадорлигини баҳолаш уларнинг бозор натижаларига таъсирини таҳлил қилишни ўз ичига олади, масалан, истеъмолчиларнинг хатти-ҳаракатларидаги ўзгаришлар, ишлаб чиқарувчиларнинг жавоблари ва умумий ресурсларни тақсимлаш. Ўз навбатида, тенглик нуқтаи назаридан солиқларнинг тақсимланиш таъсирини баҳолаш ва улар кам таъминланган аҳолини ортиқча юкламаслигини таъминлаш керак.

Ўлик вазн йўқотиш, шунингдек, ортиқча юк сифатида ҳам танилган, солиқлар туфайли юзага келадиган бузилишлар натижасида иқтисодий фаровонликнинг йўқолишини англатади. Акциз солиғи истеъмолчи ва ишлаб чиқарувчиларнинг ортиқча миқдорини камайтириш, рағбатлантиришни бузиш ва ресурсларни тақсимлашда самарасизликни келтириб чиқариш орқали ўлик вазн йўқотишига олиб келиши мумкин. Акциз солиғи билан боғлиқ ўлик вазн йўқотилишини баҳолаш солиқ ўзгаришларига жавобан истеъмолчи ва ишлаб чиқарувчининг хатти-ҳаракатларидаги ўзгаришларни баҳолашни ва натижада фаровонлик йўқотишларини миқдорини аниқлашни талаб қилади. Солиқ сиёсатининг умумий самарадорлигини ошириш ва иқтисодий ўсишни рағбатлантириш учун ўлик йўқотишларни минималлаштириш муҳим аҳамиятга эга.

Акциз солиғи кўпинча аҳоли саломатлиги ва ижтимоий фаровонлик мақсадларига эришиш учун сиёсат воситалари сифатида, хусусан, тамаки назорати, спиртли ичимликларни тартибга солиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш каби соҳаларда қўлланилади. Ушбу мақсадларга эришишда акциз солиғи сиёсатининг самарадорлигини баҳолаш истеъмол шаклларидаги ўзгаришларни, соғлиқни сақлаш натижаларини ва атроф-муҳитга таъсирини баҳолашни ўз ичига олади. Мисол учун, тадқиқотлар тамаки солиқларининг чекиш тарқалишига, тамаки билан боғлиқ касалликларга ва соғлиқни сақлаш харажатларига таъсирини ёки углерод солиғининг иссиқхона газлари эмиссиясига ва иқлим ўзгаришини юмшатишга таъсирини ўрганиши мумкин.

Турли мамлакатлар ва минтақалар бўйича акциз солиғи сиёсатининг қиёсий таҳлили сиёсат самарадорлиги, маъмурий амалиётлар ва олинган сабоқлар ҳақида қимматли тушунчаларни беради. Халқаро таққослашлар солиқ сиёсатини илғор жаҳон амалиётлари билан таққослаш, инновацион ёндашувларни аниқлаш ва трансчегаравий таъсир қилиш потенциалини баҳолаш имконини беради. Халқаро жараёнда акциз солиғи сиёсатини баҳолаш, шунингдек, ички сиёсат мунозараларини ёритишга ёрдам беради, билим алмашишни осонлаштиради ва янада самарали ва уйғунлаштирилган солиқ режимларига яқинлашишга ёрдам беради.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, акциз солиғи сиёсатчилар арсеналида кучли восита бўлиб, ҳукуматларга даромад олишдан тортиб бозорни тартибга солиш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлашгача бўлган турли мақсадларга эришиш имконини

берилади. Ушбу тадқиқот акциз солиғи сиёсатининг назарий асослари, ҳисоблаш методологиялари ва таҳлилий асосларини ҳар томонлама ўрганиб чиқди.

Хулоса қилиб айтганда, акциз солиғи ҳукуматлар учун бозордаги носозликларни бартараф этиш, халқ фаровонлигини ошириш ва фискал барқарорликка эришиш учун муҳим воситадир. Акциз солиғининг назарий асосларини тушуниш, оқилона ҳисоблаш методологиясини қўллаш ва сиёсатга таъсирини қатъий баҳолаш орқали сиёсатчилар келгуси йилларда иқтисодий ўсишни, ижтимоий тенгликни ва экологик барқарорликни таъминлаш учун акциз солиғининг тўлиқ имкониятларидан фойдаланишлари мумкин.

Адабиётлар / Литература/ Reference:

Akkaya, S., & Aktuğ, M. (2021). An Analysis Concerning the Theoretical Grounds and Evolution of Excise Taxes. *Maliye Çalışmaları Dergisi*. <https://doi.org/10.26650/mcd2021-884927>.

Barron, J., Blanchard, K., & Umbeck, J. (2004). An Economic Analysis of a Change in an Excise Tax. *The Journal of Economic Education*, 35, 184 - 196. <https://doi.org/10.3200/JECE.35.2.184-196>.

Bhatti M. A., Isayev F. Evaluating the Effectiveness of Mandatory IFRS Adoption in Enhancing Transparency and Governance in Saudi Arabia // *Cuadernos de Economía*. – 2023. – Т. 46. – №. 132. – С. 110-119.

Frey, B. (2002). EXCISE TAXES: ECONOMICS, POLITICS AND PSYCHOLOGY. . <https://doi.org/10.1093/0199278598.003.0008>.

Fedosimov, B. (2020). Theoretical and methodological substantiations of the introduction of a single tax in the history of the development of tax systems of the world as a reserve for optimizing and simplifying the tax system of the Russian Federation. *Scientific Review Theory and Practice*. <https://doi.org/10.35679/2226-0226-2020-10-11-2845-2858>.

Iadrennikova, E. (2017). Prospects of Introduction of Excise Tax on Sugar Sweetened Beverages in Russia. 295-301. <https://doi.org/10.15405/EPSBS.2017.07.02.38>.

Isaev, F. I. (2021). Tax Policy of the Republic of Uzbekistan. *International Journal of Management IT and Engineering*, 11(8), 1-9.

Isaev, F. (2021). Advantages of applying tax incentives in the conditions of economic crisis. *International Journal of Marketing and Technology*, 11(8), 15-25.

Ikromovich, I. F. (2022). Analysis of resource taxes based on tax analysis technique. *International Journal of Management IT and Engineering*, 12(12), 65-71.

Gody, B., & Lysenko, Y. (2021). Formation of a System of Excise Taxes in the Central Asian Outskirts of the Russian Empire (second half of the 19th – early 20th centuries). *Bylye Gody*. <https://doi.org/10.13187/bg.2021.4.1814>.

Khamdamov, S. J., Usmanov, A. S., Abdulazizova, O., Isaev, F., Kholbaev, N., Makhmudov, S., & Kholbaeva, S. (2022, December). ECONOMETRIC MODELING OF CENTRAL BANK REFINANCING RATE IN UZBEKISTAN. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 253-257).

Laffer, A. (2016). *Handbook of Tobacco Taxation: Theory and Practice (Economic Theory of Taxation)* [Руководство По Налогообложению Табачных Изделий: Теория И Практика (Экономическая Теория Налогообложения)]. *Economic Policy*, 5, 50-67. <https://doi.org/10.18288/1994-5124-2016-5-03>.

Rolph, E. (1952). A Proposed Revision of Excise-tax Theory. *Journal of Political Economy*, 60, 102 - 117. <https://doi.org/10.1086/257173>.

William J. Congdon, Jeffrey R. Kling, and Sendhil Mullainathan (2009) *Behavioral Economics and Tax Policy* <https://www.brookings.edu/articles/behavioral-economics-and-tax-policy/>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ текширувлари: аудит самарадорлиги таҳлили. *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 11(1), 394–401. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42

Исаев, Ф. (2022). Йирик корхоналар мисолида солиқ йиғилувчанлиги кўрсаткичини таҳлил қилиш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 317–326. Retrieved from <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/955>

Исаев Ф. Аудит самарадорлигининг назарий-амалий талқини //Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка. – 2023. – С. 359-361.

Исаев, Ф. (2023). Солиқ юкини камайитиришда солиқ таҳлилининг таъсирига оид назарий мулоҳазалар. *International Journal of Economics and Innovative Technologies*, 11(2), 415–421. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss2/i41

Исаев Ф. И. Солиқ текширувларини рақамлаштириш зарурияти. //Бизнес-эксперт” илмий журнaли. – 2021. – Т. 6. – С. 52-54.

Исаев, Ф. (2023). Солиқларнинг фаровонликка таъсири назарияси. "Milliy Iqtisodiyotni Isloh Qilish Va Barqaror Rivojlantirish istiqbollari" Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi Materiallari to'plami, 206–208. Retrieved from <https://conference.tsue.uz/index.php/article/article/view/393>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлили - иқтисодий таҳлилнинг таркибий қисми. *Nashrlar*. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/35>

Исаев, Ф. (2021). Солиқ юкини аниқлаш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, (6), 86–91. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a286

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Молиявий ҳисобот сифатини оширишда солиққа тортиш, мустақил аудит ва ички назоратнинг ўрни. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(7), 305–310. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss7-pp305-310>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотлари ва уларнинг оқибатларини баҳолаш. *Nashrlar*, 1(2), 59–62. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/421>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлилининг фискал сиёсат самарадорлигига таъсир қилиш усуллари. *Nashrlar*, 1(1), 128–131. <https://doi.org/10.60078/2023-vol1-iss1-pp128-131>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли молиявий активларни солиққа тортиш масалалари. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 2(1), 352–360. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/632>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ таҳлилининг методологик ёндашувлари. *Nashrlar*, 156. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/667>